

ΔΙΔΟΥΣ ΣΤΕΦΑΝΟΠΟΥΛΟΥ - ΜΑΝΩΛΑΚΙΔΟΥ

Τακτικής Καθηγήτριας
της Ύψικορευματολογίας της Α.Β.Σ.Θ.

ΠΑΙΔΕΙΑ
ΚΑΙ ΕΛΛΗΝΙΚΟΝ ΕΘΝΟΣ



ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

1973

Μέρος τῆς παρούσης ἐργασίας ἀπετέλεσεν τὸν Παναγυρικὸν Λόγον, ἐκφωνηθέντα τὴν 25ην Μαρτίου 1973, εἰς τὴν αἴθουσαν τελετῶν τῆς Α.Β.Σ.Θ.

Εἰς τὴν ζωὴν ὑπάρχουν ἀκατάλυτοι εἰς τὸν χρόνον ἀξίαι, αἱ ὁποῖαι κατὰ τινα τρόπον ἀποτελοῦν τὸν συνδετικὸν κρίκον τοῦ παρελθόντος μὲ τὸ παρὸν καὶ προοιωνίζουσιν τὴν ἐξέλιξιν τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων καὶ εἰς τὸ μέλλον.

Βασικὴ τοιαύτη ἀρετὴ εἶναι ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ καλλιέργεια τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτυγχανομένη κατ' ἐξοχὴν διὰ τῆς παιδείας. Πρόθεσις ἡμῶν ἐπὶ τοῦ προκειμένου εἶναι νὰ ἀποδείξωμεν τὴν κληρονομικὴν διαδοχὴν τῶν πνευματικῶν ἀρετῶν τῆς φυλῆς μας ὡς καὶ τὴν ἱστορικῶς, ἀναμφισβήτητον ἄλλωστε, ἀδιάλειπτον συνέχειαν τῆς παιδείας, ἐν τῇ ἀθανάτῳ καὶ ἐνδόξῳ ἑλληνικῇ πατρίδι, ἣτις ὑπῆρξεν ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων γεννήτωρ καὶ κοιτὴς τῆς ἀνατάσεως καὶ καλλιέργειας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος καὶ ἐδημιούργησεν τὴν ἑλληνικὴν φιλοσοφικὴν σκέψιν, τὴν ἐπιστήμην τῶν ἐπιστημῶν, ἡ ὁποία παραμένει ἀναλλοίωτος μέχρι σήμερον καὶ ἀποτελεῖ τὸ θεμέλιον τοῦ πολιτισμοῦ τῆς ἀνθρωπότητος, ὡς ὑπὸ πάντων ὁμολογεῖται.

«Μόνον ἐκ τῆς παιδείας τῆς ἀρχαιότητος ἐλλίπεται καὶ προσδοκᾶται ἀληθῆς παιδευσίς πρὸς ἄνωτέραν ἀνθρωπότητα καὶ ἀνθρώπισμόν», γράφει ὁ Goethe. Καὶ πράγματι ἡ κινητήριος δύναμις τοῦ παγκοσμίου πολιτισμοῦ ὑπῆρξεν ἡ Ἑλλάς, διότι παρέσχεν εἰς τὸ ἀνθρώπινον γένος πᾶν τὸ ἐπιστητὸν, ὅφ' ὅλας αὐτοῦ τὰς ἐκφάνσεις, καὶ ὡς ἀρχαία καὶ ὡς μεσαιωνικὴ καὶ ὡς μεταβυζαντινὴ.

Δὲν εἶναι τυχαῖον τὸ γεγονός ὅτι τὴν πρώτην μεγάλην θυσίαν εἰς τὸν ὑπερ τῆς ἀνεξαρτησίας τοῦ ἑλληνικοῦ Ἔθνους ἀγῶνα προσέφερεν τὸ ἄνθος τῆς ἑλληνικῆς πνευματικῆς νεότητος, ὁ Ἱερὸς Λόγος, εἰς τὸν 500 διανοούμενοι νέοι ἀπέδειξαν διὰ τῆς θυσίας των, τὴν ἀξίαν τῆς προσφορᾶς τῆς Παιδείας εἰς τὸ Ἔθνος.

Ἡ παιδεία εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας εἶχεν ἀναπτυχθῆ πρὸ τοῦ 12ου αἰῶνος π.Χ., ὡς δὲ τεκμαίρεται ἐκ τῶν διαλόγων τοῦ Πλάτωνος «Τίμαιος» καὶ «Κριτίας», ἐκ τῆς ἑλληνικῆς σοφίας προφανῶς ὠφελήθησαν καὶ οἱ ἀρχαῖοι Αἰγύπτιοι. Διὰ νὰ διαμορφωθῆ ἡ γλῶσσα εἰς τὴν ὁποίαν ἐγράφησαν τὰ ὁμηρικὰ ἔπη (9^{ος} αἰὼν π.Χ.), τὸ θαυμασιώτατον καὶ ἀρχαιοτάτον ποιητικὸν τοῦτο ἔργον, τοῦ ὁποίου ἡ μεγίστη ἀξία ὑπὸ πάντων ἐξαιρέται, ἀσφάλως ἀπητήθη μακρὸς χρόνος.

Ὡς γνωστόν, τὰ μεγάλα καὶ ἀθάνατα ἔργα τοῦ ἑλληνικοῦ κλασσικοῦ πολιτισμοῦ ἐδημιουργήθησαν κατὰ τὸν 5ον καὶ τὸν 4ον αἰῶνα π.Χ. καὶ

μάλιστα εις περίοδον καθ' ἣν ἡ παιδεία ἔφθασεν εις τὴν πλέον ὑψηλὴν αὐτῆς στάθμην. Ἡ περίοδος αὕτη ὑπῆρξε μὲν βραχεία, ἀλλ' ἐν τούτοις τόσον σημαντικὴ διὰ τὴν πνευματικὴν ζωὴν ὅλου τοῦ κόσμου. Ἡ ἰσχὺς τῆς διανοήσεως τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καταφαίνεται εις τὴν κατεύθυνσιν τοῦ πνεύματος διὰ τῆς φιλοσοφικῆς ἐρεῦνης εις δ.τι ἀνώτατον ὑπάρχει. Ἦδη γνωρίζομεν ὅτι ἡ πολιτικὴ ἱστορία ἡμῶν διακόπτεται κατὰ διαστήματα. Ἐν τούτοις ἡ παιδεία καὶ ὁ ἐκ ταύτης πολιτισμὸς ὡς καὶ τὰ ἥθη τῶν Ἑλλήνων εἶχον ἀποφασιστικὴν ἐπίδρασιν ἐπὶ τῶν Ῥωμαίων, τῶν Φράγκων, τῶν Ἐνετῶν ὡς καὶ αὐτῶν εἰσέτι τῶν Ὀθωμανῶν καὶ ἐπέτρεψαν τὴν συνέχισιν τῆς πνευματικῆς ζωῆς τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ὡς καὶ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ ἐπιβολὴν αὐτοῦ ἐπὶ τῶν κατακτητῶν.

Εἰς τοὺς κλασσικοὺς ἑλληνικοὺς χρόνους ἀπαντῶμεν τὰς βάσεις διὰ πάσας τὰς ἐπιστήμας καὶ τέχνας συνδεδευσάμενας μετὰ θαθείας φιλοσοφικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς σκέψεως. Ἄλλωστε ἡ παιδεία — κάθε εἶδος παιδείας οὐσιαστικῶς — δημιουργεῖ ἄνθρωπον ἰκανὸν πρὸς κάθε ἐπιστημονικὴν εὐδοκίμησιν, καθιστῶσα τὸν νοῦν ἰκανὸν πρὸς ἔρευναν καὶ ἔργα.

Ἡ παιδεία τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων παρείχετο ἰδιωτικῶς ὑπὸ τῶν γραμματιστῶν ὡς καὶ τῶν περιφθήμεων φιλοσόφων καὶ σοφιστῶν καὶ τῇ καταβολῇ ὑψηλῶν διδασκτῶν, ἐνῶ πολλάκις τινὲς ἐκ τῶν μαθητῶν ὄφειλον τὰ διδάκτρα. Οἱ μαθηταὶ ἦσαν συνηνωμένοι εἰς συλλόγους, οἵτινες διὰ διαμαρτυριῶν ἤσκειον τρόπον τινὰ πολιτικὴν πίεσιν ἐπὶ τοῦ τότε καθεστῶτος. Ἡ μόρφωσις ἐλάμβανε χώραν εἰς τὰς Σχολάς, εἰς τὰ Λύκεια ἢ τὰς Ἀκαδημίας, πολλαὶ τῶν ὁποίων ἦσαν περίφημοι. Ἡ Ἀκαδημία τοῦ Πλάτωνος (386 π.Χ.) εἰς τὴν ὁποίαν ἡ φοίτησις ἦτο δωρεάν καὶ ἐφοίτησαν εἰς αὐτὴν καὶ γυναῖκες, ὡς ἡ Δεξιθέα ἢ ἐκ Φλοιοῦντος καὶ ἡ Λεωσθένεια ἢ ἐξ Ἀρκαδίας, τὸ Λύκειον τοῦ Ἀριστοτέλους (315 π.Χ.), ἡ Σχολὴ τοῦ Ἐπικούρου (306 π.Χ.), ἡ Στοὰ τοῦ Ζήνωνος (300 π.Χ.), ἡ περίφημος τοῦ Πυθαγόρου Σχολὴ εἰς Κρότωνα τῆς Μεγάλης Ἑλλάδος καὶ τὰ παραρτήματα αὐτῶν εἰς πλείστας ἄλλας πόλεις. Ἐνθα ἡ διδασκαλία ἦτο προφορικὴ καὶ μυστικὴ, καθὼς καὶ αἱ διάφοροι Σχολαὶ τῶν Σοφιστῶν, ἀπετέλεσαν τὴν βάσιν τῆς ἀνωτάτης ἑλληνικῆς παιδείας ὅχι μόνον εἰς τὸ Ῥωμαϊκὸν καὶ τὸ Βυζαντινὸν κράτος, ἀλλ' ὅπως ἀναφέρει καὶ ὁ Jaeger εἰς τὸ περίφημον σύγγραμμά του «Ἡ Παιδεία», εἰς ὅλον τὸν πεπολιτισμένον κόσμον. Ἦδη ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Μ. Ἀλεξάνδρου διὰ τῶν ἐκστρατειῶν αὐτοῦ διεδόθη ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα εὐρύτατα. Μετὰ δὲ τὸν θάνατον αὐτοῦ ἡ Ἀλεξάνδρεια ἀπέβη τὸ κυρίως κέντρον τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ καὶ ἡ ἑλληνικὴ εἶχε διαδοθῆ εἰς ὅλην τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἶχε καταστῆ κοινὴ καὶ ἐπίσημος γλῶσσα. Πνευματικὰ κέντρα τοῦ ἑλληνιστικοῦ πολιτισμοῦ καὶ τῆς ἑλληνικῆς

φιλολογίας, πλὴν τῆς Ἀλεξανδρείας, ἐγένοντο καὶ ἡ Πέργαμος, ἡ Ἀντιόχεια, ἡ Ἐφεσος, αἱ Συρακοῦσαι, αἱ Ἀθῆναι κλπ. Ὁ Πτολεμαῖος ὁ Φιλάδελφος (309 - 247 π.Χ.), θέλων νὰ ἐμπλουτίσῃ τὴν βιβλιοθήκην τῆς Ἀλεξανδρείας διὰ τῶν ἀξιολογοτέρων βιβλίων τῶν διαφόρων ὑπ' αὐτὸν λαῶν, παρήγγειλε πλὴν τῶν ἄλλων καὶ τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν ἑλληνικὴν τῶν ἱερῶν βιβλίων τῶν Χαλδαίων καὶ τῶν Αἰγυπτίων, ὡσαύτως δὲ ἐζήτησε καὶ ἐγένετο ἐν Ἀλεξανδρείᾳ ὑπὸ 72 σοφῶν ἑλλητιστῶν πρεσβυτέρων Ἱεροσολυμιτῶν ἡ μετάφρασις τῆς Παλαιᾶς Διαθήκης, ἡ καλομένη μετάφρασις τῶν ἑβδομήκοντα (περὶ τὸ 283 π.Χ.). Ἐν συνεχείᾳ κατὰ τοὺς ρωμαϊκοὺς χρόνους ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐξακολουθεῖ νὰ ἐπικρατῇ εἰς τὴν Ἀνατολήν, δι' ἣ καὶ τόσον ἡ Καινὴ Διαθήκη ὅσον καὶ ἡ Ἀποκάλυψις ἐγράφησαν εἰς τὴν ἑλληνικὴν γλῶσσαν, καὶ αὐτὸς ὁ Ἀπόστολος τῶν Ἑθνῶν Παῦλος ἐδίδαξε καὶ ἔγραψεν εἰς τὴν ἑλληνικὴν.

Ἀπὸ τῆς ὑποταγῆς τῆς Ἑλλάδος ὑπὸ τῶν Ρωμαίων (146 π.Χ.) ὀλίγον κατ' ὀλίγον ἡ ἑλληνικὴ παιδεία διεδόθη καὶ ἐπεδλήθη ὄχι μόνον εἰς ὀλόκληρον τὴν Ρωμαϊκὴν Αὐτοκρατορίαν, ἀλλὰ καὶ ἐπικράτησεν καὶ εἰς ἄλλους λαοὺς καὶ ἐξεπολίτισεν αὐτοὺς.

Τόση δὲ ἦτο ἡ ἐκπολιτιστικὴ δύναμις τῆς ἑλληνικῆς παιδείας ὥστε ὁ Κικέρων νὰ γράψῃ εἰς τὸν ἀδελφόν του: «Ἀνευθριάστος ὁμολογῶ, ὅτι εἰ καὶ κατὰ τι ἐδοξάσθην, τὴν δόξαν ταύτην ὀφείλω εἰς τὰς γνώσεις καὶ τὰς ἀρχάς, αἷ ἠρύσθην ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἐπιστήμης καὶ ἐκ τῶν ἀθανάτων μνημείων τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος· ὅθεν ἰδιαιτέρως καθῆκον τι ἔχομεν πρὸς τὸ ἔνδοξον τοῦτο ἔθνος· διότι παιδευθέντες ἐκ τῶν διδασκαλιῶν αὐτοῦ ὀφείλομεν νὰ καταστήσωμεν εὐδαίμονας ἐκείνους, ἐκ τῆς σοφίας τῶν ὁποίων ἐφωτίσθη ἡ ἡμετέρα διάνοια».

Πολλοὶ τῶν Ρωμαίων ἔγραφον εἰς τὴν ἑλληνικὴν, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ νεαρᾶς ἡλικίας εἰθίζον νὰ ὁμιλοῦν τὴν ἑλληνικὴν ὡς καὶ αὐτὸς ὁ αὐτοκράτωρ Ἀδριανὸς καὶ ἐν αὐτῇ τῇ Ρώμῃ. Καὶ εἶναι γνωστὸν τὸ πόσον ἡ ἑλληνικὴ γλῶσσα ἐπέδρασεν ἐπὶ τῆς λατινικῆς καὶ γλωσσολογικῶς.

Καὶ βραδύτερον, κατὰ τοὺς πρώτους μεταχριστιανικοὺς χρόνους, ἐξακολουθοῦν νὰ ὑφίστανται Σχολαὶ καὶ ἐπιστημονικὰ ἰδρύματα, παρόμοια τῶν ἀρχαίων ἑλληνικῶν. Ποῖος δὲν γνωρίζει τὴν ἀρχαίαν Σχολὴν τῶν Ἀθηνῶν, τὴν πλατωνικὴν Ἀκαδημίαν, ἣτις περὶ τὸ 100 μ.Χ. ἐμφανίζει μίαν σύγχρονον πανεπιστημακὴν ὀργάνωσιν καὶ ἡ ὁποία ἀπετέλεσε καὶ τὸ πρότυπον διὰ παρόμοια ἰδρύματα τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν μεταγενεστέρων χρόνων; Εἰς τὸ ἴδρυμα αὐτὸ ἀνεξαρτήτως θρησκείας καὶ γλώσσης ἐμορφώθησαν μεγάλα φυσιογνωμίαι τῆς ἐποχῆς, ὡς καὶ χριστιανοὶ πατριάρχαι. Ὁ Ἰουλιανὸς ὁ παραδάτης, ἀλλὰ καὶ ὁ Μέγας Βασίλειος, Αἰγύπτιοι εἰδωλολάτραι, ἀλλὰ καὶ φανατικοὶ χρι-

σπανοί, ἀπεφοίτησαν ἐκ τῆς Σχολῆς ταύτης, τὴν ὁποίαν ἐκλείσεν (529 μ.Χ.) ὁ Ἰουστινιανὸς ἀπαγορεύσας τὴν φιλοσοφίαν, ἀπὸ ὑπερβολικῶν χριστιανικῶν ζῆλων.

Εἰς τὴν μεγάλην πρωτεύουσαν τοῦ Βυζαντίου, ἀλλὰ καὶ εἰς διαφόρους ἄλλας πόλεις τῆς ἐπικρατείας, ἰδρύονται σχολαὶ ἐπὶ ὑψηλοῦ ἐπιπέδου, οὕτως ὥστε ἐκ νέου μετὰ τὰς ἀρχαίας Ἀθήνας, ἔχομεν ἐν Κωνσταντινουπόλει νέον ἀκτινοβόλον κέντρον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, ἃν καὶ τότε, ἀπὸ πολιτικῆς καὶ οἰκονομικῆς ἀπόψεως, τὸ Βυζάντιον ἦτο φθίνουσα αὐτοκρατορία. Ἡ Οἰκουμένη Σχολὴ ἢ τὸ «Οἰκουμηνικὸν Διδασκαλεῖον» οὐσιαστικῶς δὲν εἶναι παρὰ ἐν σύγχρονον Πανεπιστήμιον, συντηρούμενον μάλιστα ὑπὸ τοῦ Δημησίου Ταμείου, τὸ ὁποῖον καὶ κατέβαλλε τοὺς μισθοὺς εἰς τοὺς διδάσκοντας. Σχεδὸν ὅλοι οἱ αὐτοκράτορες συνέδραμον τὴν Οἰκουμηνικὴν ταύτην Σχολὴν καὶ ἐβοήθησαν παντοιοτρόπως εἰς τὴν κραταίωσιν τῆς φήμης αὐτῆς ὡς ἐξόχου πνευματικοῦ κέντρον.

Περὶ τὸν 12ον μ.Χ. αἰῶνα καὶ ἡ Θεσσαλονίκη ἐξελισσεται εἰς πνευματικὸν κέντρον, διὰ τῆς ἰδρύσεως τῶν «Μουσείων», ὅπως ἀπικάλισαν τὰς ἐν αὐτῇ Σχολάς. Ἐν ᾧ δὲ χρόνῳ ἡ Δύσις εὐρίσκειτο εἰσέτι εἰς τὸ ζοφερὸν σκότος τῆς μισαλλοδοξίας καὶ τοῦ φανατισμοῦ τοῦ Μεσαίωνος, ἡ Βυζαντινὴ Ἑλλάς προητοίμαζε τοὺς πνευματικοὺς ἀνδρας οἱ ὅποιοι θὰ ἔφερον τὴν Ἀναγέννησιν εἰς τὸν δυτικὸν κόσμον καὶ μετὰ τὴν πτώσιν αὐτῆς.

Μετὰ πολλὰ δὲ ἔτη ἀπὸ τῆς πτώσεως τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας οἱ ἤδη ἐν διασπορᾷ εἰς τὴν Ἑσπερίαν σοφοὶ καὶ λόγιοι Ἕλληνες θὰ μεταδώσουν ἐκ τῆς ξένης ἢ καὶ ἐπανερχόμενοι θὰ μεταλαμπαδεύουν εἰς τὴν Μητέρα Πατρίδα τὸ ἀνέσπερον φῶς τῆς ἑλληνικῆς παιδείας.

Μετὰ τὴν ἄλωσιν τῆς Βασιλείδος τῶν Πόλεων τὸ 1453, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ νομίσῃ τις ὅτι τὸ ἑλληνικὸν πνεῦμα καὶ ἡ παιδεία ἔσβησαν ὀριστικῶς, πρᾶγμα τὸ ὁποῖον ἐν τούτοις δὲν συνέβη διότι καὶ μετὰ τὴν πτώσιν τῆς Βυζαντινῆς αὐτοκρατορίας ἡ φλόξ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας εἶχε διατηρηθῆ καὶ ἐξαπλωθῆ εἰς τοὺς ἐλευθέρους ἑλληνικοὺς χώρους, ὅπου ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξις τῶν Ἑλλήνων συνεχίζετο καὶ ἀπετέλει τὸν συνδετικὸν κρίκον τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ τοῦ ἑλληνικοῦ ἔθνους. Ἐκ τῆς προσηκτικῆς μελέτης τῶν ὀλίγων διασωζομένων κειμένων τὰ ὁποῖα ἐγράφησαν μετὰ τὴν ἄλωσιν καὶ τὰ ὁποῖα εἰς τὴν ἱστορίαν φέρονται ὡς θρηνοὶ δι' αὐτήν, διαφαίνεται ἤδη ἢ ἔτις διὰ τὴν ἀπόκτησιν ἐκ νέου τῆς ἐλευθερίας καὶ ἐπὶ πλέον εἶναι ἔμφανθς ἢ συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς παιδείας. Οὕτω τὰ κείμενα τοῦ Γεωργίου τοῦ Γεμιστοῦ, γραφέντα πρὸ τῆς ἄλώσεως καὶ ἀπευθυνόμενα πρὸς τὸν αὐτοκράτορα Μανουὴλ Παλαιολόγον διὰ τὴν ἑλληνικὴν παιδείαν, ὁμοιάζουν καταπληκτικῶς

μετά τῶν τοιούτων τοῦ Νικολάου Σοφριανοῦ, τὰ ὅποια ἐγράφησαν ἐν Βενετίᾳ, μετὰ πάροδον αἰῶνος.

Ἡ μελέτη τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων καὶ τῶν θαυμασιῶν λογοτεχνημάτων τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης ἐπέτρεψεν εἰς τοὺς εὐρωπαϊκοὺς λαοὺς, μετὰ τοὺς δευκατηνικοὺς χρόνους, νὰ ἀναπτύξουν ἰδίαν πνευματικὴν κίνησιν καὶ νὰ δημιουργήσουν λογοτεχνίαν, ὅχι μόνον εἰς τὰς Παραδοιναβίους χώρας, αἵτινες ἐπηρέασθησαν στενῶς ἐκ τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς δυτικὰς τοιαύτας. Περὶ αὐτοῦ ἄλλοστε πλείστοι Ἕλληνες καὶ ξένοι λόγιοι ἔχουν γράψει. Ἐπιδικώτερον ὁ Παῦλος Καρολίδης γράφει: «Τὸ κύριον ἔργον τῶν ἑλληνικῶν γραμμῶν ἦτο ὅτι ἐνέπνεε συνειδησιν τῆς ἀνθρωπίνης ἀξίας συνδεδεμένης μὲ τὴν ἐθνικὴν συνειδησιν». Ἄλλ' οὐσιαστικῶς ἡ ἰδέα τῆς ἀγωγῆς, μὲ τὴν ἐνοσίαν τῆς ἠθικῆς καὶ πνευματικῆς ἀναπτύξεως δὲν ἦτο ἀγνωστος εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας, οἱ ὅποιοι διὰ τῆς σκέψεως καὶ τῆς ἐρευνῆς ἐξήταζον τὸν ἀνθρώπον ὡς ἄτομον πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν αὐτοῦ.

Δέον ὅπως τονισθῆ ὅτι χωρὶς ἀμφιβολίαν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνευματικοῦ ἐπιπέδου μιᾶς χώρας καὶ τῶν ἀγαθῶν τὰ ὅποια προκύπτουν ἐξ αὐτοῦ, συμβάλλει ἡ τακτικὴ μεταξὺ τῶν ἐπιστημόνων ἐπικοινωνία τῶν διαφόρων χωρῶν. Ἰδιαιτέρως οἱ πνευματικοὶ ἄνθρωποι τῶν ἐν ἀναπτύξει χωρῶν δέον διὰ παντὸς τρόπου καὶ μέσου νὰ προτρέπονται εἰς συνεχῆ πνευματικὴν σχέσιν καὶ ἐπικοινωνίαν μετὰ τῶν ἐπιστημόνων ἄλλων πλέον προηγμένων χωρῶν, ὅχι μόνον διὰ τὴν ἀπλὴν ἐπιστημονικὴν ἐνημέρωσιν αὐτῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ νὰ καταστῇ συγχυτέρα ἡ συζήτησις, ἡ κρίσις, ὡς καὶ ἡ ἀμφισβήτησις τῶν πορισμάτων κάποιου νέας πνευματικῆς καὶ ἐπιστημονικῆς ἐρευνῆς. Τὴν τοιαύτην ἐνίσχυσιν τοῦ νοῦ διὰ τῆς ἐπικοινωνίας ἐκφράζει ἐπιγραμματικῶς ὁ Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος λέγων «Τοῦτο δὲ μὴ τροφή καὶ τρυφή ἢ μετὰ τῶν ὁμιλητῶν ἀναστροφῆ».

Τοιοιουτρόπως ἡ παιδεία καὶ τὸ ἑλληνικὸν ἔθνος πολλαχῶς ὠφελήθησαν ἐκ τῆς ἐπικοινωνίας μετὰ τῶν ἀλλοδαπῶν ὡς καὶ τῶν διαμενοντῶν καὶ ἐργαζομένων πνευματικῶς ἢ μὴ εἰς τὸ ἐξωτερικὸν Ἑλλήνων, τόσον κατὰ τὸ παρελθὸν ὅσον καὶ κατὰ τὸ παρὸν. Ἡ ἄνθησις τῆς ἐμπορικῆς καὶ οἰκονομικῆς ζωῆς ὡς καὶ ἡ διακίνησις τῶν πληθυσμῶν ἐπιφέρει βελτίωσιν τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ πνεύματος καὶ προκαλεῖ τὴν ἔξαρσιν τῆς ἐθνικῆς ὑπερηφανείας. Οὕτως ἡ ἀπὸ τοῦ 1600 - 1800 μ.Χ. ἐδραίωσις τῶν ἑλληνικῶν κοινοτήτων μὲ τὴν οἰκονομικὴν αὐτῶν ἐνέξιν εἰς τὰ διάφορα μέρη τῆς ἀλλοδαπῆς ἀπέτελεσε τὸν πυρῆνα διὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας κατὰ τοὺς πρὸ τῆς ἀπελευθερώσεως χρόνους. Τότε δὲ καὶ ὁ δυτικὸς πνευματικὸς κόσμος ἐπηρέασε τὴν ἑλληνικὴν πνευματικὴν ζωὴν, ὅπως ἄλλοστε τοῦτο καὶ σήμερον γίνεται εἰς τὰς στενῶς ἐπικοινωνούσας μετὰ τὴν χώρας.

Εἰς τὴν ἀκμαῖουσαν Ἑλληνικὴν Κοινότητα τῆς Βενετίας καὶ εἰς τὸ περίφημον Πανεπιστήμιον τοῦ «Παταβίου» (Πάδουας) ἐδίδαξαν, ἀπεφοίτησαν καὶ διεκρίθησαν διαπρεπεῖς Ἕλληνες, τινὲς τῶν ὁποίων κατέστησαν καὶ ἀναμορφωταὶ τοῦ ἑλληνικοῦ πνεύματος, ὡς ὁ Θεόφιλος ὁ Κορυδαλλεύς, ὁ μετέπειτα διδάσκαλος τῆς Πατριαρχικῆς Ἀκαδημίας. Ὡσαύτως περὶ τὸ 1625 ἰδρύεται ἡ Φλαγκίνιος Ἑνετικὴ Ἀκαδημία ὑπὸ τοῦ Κερκυραίου ἐμπόρου Θωμᾶ Φλαγκίνου, εἰς ἣν ἐγίνοντο δεκτοὶ Ἕλληνες ὀρθόδοξοι, οἵτινες ἐδιδάσκοντο μόνον ὑπὸ Ἑλλήνων. Ἀλλὰ καὶ εἰς τὴν Βιέννην οἱ Ἕλληνες ἀπέτελεσαν ἀξιόλογον πνευματικὴν καὶ ἱστορικὴν παροικίαν, ἔνθα ὁ Ρήγας Φεραῖος (1757 - 1798) ὄχι μόνον συνέγραψε τὰ θούρια αὐτοῦ, ἀλλὰ καὶ τὰς τότε κρατούσας φιλοσοφικὰς ἀντιλήψεις μετέτρεψεν εἰς δυναμικὰ πολιτικὰ καὶ ἀπελευθερωτικὰ συνθήματα. Ὁμοίως καὶ ἐν Παρισίοις ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς, ὁ Βούλγαρις καὶ τινες ἄλλοι ἔθεσαν τὰς βάσεις τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ πνευματικοῦ κινήματος τῆς δοῦλης Ἑλλάδος. Ἀλλὰ καὶ αἱ ὑπὸ Ἑλλήνων μεταφράσεις ξένων κειμένων καὶ ἔργων, ὡς τῶν τοῦ Βολταίρου, τοῦ Ρουσσώ, τοῦ Καρτεσιῶν καὶ ἄλλων, μεγάλως ἐβοήθησαν εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνύψωσιν τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ. Προσέτι καὶ εἰς τὰς Ἀθήνας καὶ εἰς τὰ Ἰωάννινα ἐκ διαφόρων κληροδοτημάτων τῶν ὁμογενῶν τῆς Βενετίας, ἰδρύθησαν κατὰ τὸ 1642 ἀντιστοίχως δύο Σχολαί, εἰς τὰς ὁποίας ἐδίδαξαν διαπρεπεῖς καὶ ὀνομαστοὶ διδάσκαλοι, ὡς ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις, ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης, ὁ Λάμπρος Φωτιάδης, ὁ Γεώργιος Γεννάδιος καὶ ἄλλοι. Τότε δὲ ἐτέθη τὸ πρῶτον τὸ περὶ τῆς γλώσσης καὶ τοῦ γραπτοῦ ἰδιώματος ζήτημα διότι λόγῳ τῆς μακραίωνος δουλείας τὸ ἔθνος εἶχεν ὑποστῆ πνευματικὴν καὶ κοινωνικὴν ἀνάσχεσιν καὶ ὡς ἐκ τούτου εἶχε διαταραχθῆ ἡ συνέχεια τῆς ἀρχαίας μετὰ τὴν καθομιλουμένην τότε γλώσσαν. Καρπὸς ἀνεκτίμητος ἀκριβῶς τῶν χρόνων ἐκείνων ἦτο ἡ προσπάθεια ἀποκαθάρσεως τῆς γλώσσης ἐκ τῶν μὴ ἑλληνικῶν στοιχείων αὐτῆς.

Ἐκ τῆς ἱστορίας ἀποδεικνύεται ὅτι ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, ὅσον περισσότερο ἐκίστατε πλήττεται ὑπὸ συμφορῶν καὶ καταπίεζεται, τόσο περισσότερο προσφεύγει ἀφ' ἑνὸς μὲν εἰς τὴν θρησκευτικὴν πίστιν πρὸς ἀνακούφισιν τῆς ψυχικῆς αὐτοῦ ἀδυναμίας, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν παιδείαν, ἥτις πληροῖ τὴν ψυχὴν αὐτοῦ ἐλπίδων διὰ τὴν ἐπιβίωσιν καὶ ἀπόκτησιν δυνάμεων πρὸς ἀπελευθέρωσιν καὶ μεγαλοῦργησιν τῆς πατρίδος. Διὰ τοῦτο καὶ κατὰ τὴν τουρκοκρατίαν, τὴν μακρὰν αὐτὴν περίοδον τῆς δουλείας, ἡ παιδεία στενωῶς συνδεδεμένη μετὰ τῆς θρησκείας συνετέλεσεν εἰς τὴν διατήρησιν τῆς ἔθνικῆς ἐνότητος καὶ κραταιώσιν τῆς ἔθνικῆς συνειδήσεως. Αἱ τότε Σχολαί ἢ καλλίτερον τὰ ἐκκλησιαστικὰ κέντρα, τὰ ὁποῖα ἦσαν προικισμένα μετὰ πολυτίμους βιβλιοθήκας, ἀπέτελεσαν τὰ φυτώρια ὄχι μόνον τοῦ κλήρου ἀλλὰ καὶ τῶν λογίων ἀνδρῶν.

Τὸ «Κρυφὸ Σχολεῖο», τὸ τόσον ἐπιτυχῶς ἀναπαρασταθὲν εἰς τὸν πίνακα τοῦ Λύτρα, τὰ δημόδη ἄσματα, αἱ διηγήσεις τῶν ὑποδοῦλων Ἑλληνίδων μητέρων, πάντα ταῦτα ἔθεσαν τοὺς ἀκρογωνιαίους λίθους διὰ τὴν ἀρύκτιον τοῦ σκλαβωμένου Ἔθνους, τὴν δὲ πολυπόθητον ἐλευθερίαν εἶχον συνδέσει ἀπὸ γενεᾶς εἰς γενεάν μετὰ τὰ γράμματα. «Γράμματα, σπουδᾶσματα, τοῦ Θεοῦ τὰ πράγματα», λέγει τὸ δημοτικὸν ἄσμα, ὅτε τὰ παιδιὰ κρύφα, ὑπὸ τὸ φῶς τῆς Σελήνης, εἰς τὸ «Κρυφὸ Σχολεῖο» ἐδιδάσκοντο τὴν ἑλληνικὴν ἱστορίαν, ἥτις συνδέει τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα μετὰ τῆς συγχρόνου. Καὶ εἶναι πολύτιμος καὶ βαρεῖα ἢ κληρονομία τῶν προγόνων ὅταν διὰ τῆς συγκρίσεως αὐτῆς πρὸς δ,τι θεωρεῖται σήμερον καλὸν καὶ τέλειον, διαπιστοῦται ἡ ἀπόλυτος ὑπεροχὴ κατὰ πάντα εἰς τὴν ἀρχαίαν Ἑλλάδα.

Ἡ πατριαρχικὴ Ἀκαδημία τῆς Κωνσταντινουπόλεως (1691), ἡ Πάτριος Ἀκαδημία (1713), ἡ Ἀθωνᾶς Ἀκαδημία (1753) ὑπῆρξαν τοιαῦτα πνευματικὰ κέντρα. Ἡ πατριαρχικὴ Ἀκαδημία ὑπῆρξεν ὁ πρόδρομος τῆς Μεγάλης τοῦ Γένους Σχολῆς. Εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι αἱ ἐκκλησιαστικαὶ αὗται Σχολαὶ ὑπῆρξαν τὸ στήριγμα καὶ ὁ πυρὴν τῆς ἑλληνικῆς παιδείας κατὰ τοὺς χρόνους τῆς δουλείας. Ὁ Ἀδαμάντιος Κοραῆς γράφει ὅτι «ἡ Ἐκκλησία δείχεται μία μητρικὴ φροντίδα ὑπὲρ τῆς Παιδείας τοῦ Γένους» ἀλλὰ καὶ τὰ σχολεῖα ἰδρύονται ἐντὸς τῶν μονῶν ἢ τῶν ναῶν ἢ πολλὰς καὶ εἰς τοὺς οἴκους τῶν κληρικῶν, οἱ πλείστοι τῶν ὁποίων ὑπῆρξαν ἀξιόλογοι διδάσκαλοι. Εἰς τὴν Σχολὴν Δημητοῦ ὁ Μοναχὸς Ἀγάπιος εἶναι ὁ λόγιος Ἀσημάκης Λεονάρδος, ἀλλὰ καὶ ἄλλοι σοφοί, ὡς ὁ Θεόφωλος Κορυδαλλεύς, ὁ Ἄγγελος Βενιζέλος, εἶναι τέκνα τῶν σχολῶν αὐτῶν.

Τὸ 1804 ὁ Σουλτάνος Σελῆμ Γ' δίδει ἄδειαν ἀνασυστάσεως τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῆς Ἀκαδημίας Κωνσταντινουπόλεως καὶ διορίζει τὸν Ἑλληνα Δ. Μουρούζην γενικὸν διευθυντὴν καὶ ἐπόπτην τῶν ἑλληνικῶν σχολείων καὶ νοσοκομείων.

Εἰς Κέρκυραν ἡ Ἴονιος Ἀκαδημία (1807) δύναται νὰ θεωρηθῆ ὡς ἡ ἀπαρχὴ τῆς νεοελληνικῆς ἀνωτάτης ἐκπαιδεύσεως, ἥτις ἤρχισε λειτουργοῦσα μετὰ τέσσαρας βασικὰς Σχολὰς, ἥτοι τὴν Θεολογικὴν, τὴν Φιλοσοφικὴν, τὴν Νομικὴν καὶ τὴν Ἱατρικὴν. Καὶ τότε καὶ ἀργότερον εἰσέτι περὶ τὸ 1870 ἀπαντῶμεν τὴν ἰδίαν κρατοῦσαν καὶ σήμερον τάσιν προσελκύσεως τῶν Ἑλλήνων ἐπιστημόνων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Τὸ δέβειον πάντως εἶναι ὅτι ὅταν οἱ Ἕλληνες ἐπιστήμονες καὶ διανοούμενοι εὔρεθου ἐν τῷ κατάλληλον περιβάλλον καὶ κλίμα, ὅπως τότε καὶ σήμερον διακρίεσθαι καὶ διακρίνονται. Ἡ ἐποχὴ αὕτη ἀποτελεῖ σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν ἑλληνικῶν γραμμάτων διότι εἶναι ἡ ἀπαρχὴ μιᾶς νέας ἐποχῆς, καθ' ἣν ἔκτοτε συνεχῶς ἰδρύονται ἀξιόλογοι σχο-

λαί εἰς τὰς ὁποίας διδάσκουν λόγοι καὶ οἱ εἰς τὰς σχολὰς ταύτας σπουδάζοντες Ἑλληνόπαιδες ἀποτελοῦν τὸν μετέπειτα πνευματικὸν πυρῆνα τῆς χώρας μας.

Κατὰ τὸ 1819 ὁ Κοίμας ὑπέβαλε εἰς τὸν Πατριάρχην Γρηγόριον τὸν Ε', ὅστις ἦτο ὁ πλέον ἔνθερος ὑποστηρικτὴς τῆς παιδείας, πρωτοποριακῶν διὰ τὴν ἐποχὴν του πρόγραμμα παιδείας. Ὡς δὲ ἀποδεικνύουν αἱ τότε μαρτυρίαι, πρωτοστατοῦντος τοῦ θαυμασίου Ἀδαμαντίου Κοραῆ, διεξήγοντο μεγάλαι καὶ ἔντονοι συζητήσεις περὶ τῶν ἐκπαιδευτικῶν ζητημάτων, ὡς τοῦτο συμβαίνει καὶ σήμερον. Οἱ μορφωμένοι Ἕλληνες τῆς ἐποχῆς ἐκείνης εἶχον μεγάλως ἐπιηρεασθῆ ἀπὸ τὰς ἰδέας τοῦ Βολταίρου καὶ τοῦ Ρουσσώ, ὡς ὁ Χριστόδουλος Εὐσταθίου, μὲ τὰς πανθεϊστικὰς αὐτοῦ ἰδέας, καὶ ὁ κληρικὸς καὶ διαπρεπὴς διδασκαλὸς Βενιαμὶν ὁ Λέσβιος, ὥστε οὗτοι νὰ κατηγορηθοῦν διὰ τὰς ὑπερβολικῶς διὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐλευθεριαζούσας ἰδέας. Αἱ σχετικαὶ περὶ τῆς παιδείας τότε συζητήσεις ἀπαντῶνται καὶ μέχρι σήμερον μὲ μικρὰς παραλλαγὰς.

Εἶναι ὁμῶς προφανὲς ὅτι ἡ παιδεία δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἐξελεχθῆ ἐπωφελῶς μόνον δι' ἀτερεμόνων συζητήσεων, αἰτινες δεδαίως δὲν εἶναι πάντοτε ἄγονοι, ἀλλ' ἐκεῖνο τὸ ὅποιον εἶναι σχετικῶς ἀναγκαῖον διὰ τὴν ἐπιτυχίαν τοῦ σκοποῦ τούτου εἶναι νὰ εἴη πᾶσα προσπάθεια πραγματικὴν ἀπήχησιν εἰς τὴν συνείδησιν τοῦ ἔθνους.

Ὁ ἀριθμὸς μόνον τῶν σχολείων καὶ τῶν μαθητῶν δὲν ἀποτελεῖ ἀπόδειξιν τῆς ἐπιτυχίας εἰς πᾶσαν μεταρρυθμιστικὴν ἐκπαιδευτικὴν προσπάθειαν, ἀλλὰ ἀπλῶς ἐκφράζει τὰ μέσα πρὸς τοῦτο, ἐνῶ τὴν πραγματικὴν ἐπιτυχίαν χαρακτηρίζουν τὰ φιλοσοφικά, τὰ ἐπιστημονικά καὶ τὰ τεχνικά ἐπιτεύγματα αὐτῆς.

Καὶ κατὰ τὰς παραμονὰς τῆς ἑλληνικῆς ἐπανάστασεως τοῦ 1821 ἀλλὰ καὶ τὰ πρῶτα ἔτη μετὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τοῦ γένους, διαφαίνεται παντοῦ ἡ ἐνσυνείδητος συμμετοχὴ ἀγωνιστῶν καὶ μὴ εἰς τὴν παιδείαν καὶ τὴν πρόοδον αὐτῆς. Εἰδικώτερον δὲ τότε, ὅσον οὐδέποτε ἄλλοτε, ἔχομεν ὁμόφωνον τὴν ὑποστήριξιν τόσοσιν τῆς λαϊκῆς ἐπιθυμίας ὅσον καὶ τῆς κρατικῆς πολιτικῆς εἰς ὅ,τι ἀφορᾷ τὴν παιδείαν.

Ἀπὸ τὴν πρώτην ἱστορικὴν διακήρυξιν τῆς Συνελεύσεως τῆς Ἐπιδείρου, ἣτις ἀρχίζει: «Ἀπόγονοι τοῦ σοφοῦ καὶ φιλανθρώπου ἔθνους τῶν Ἑλλήνων» καὶ μέχρι τῶν ἡμερῶν μας καὶ ἔσασί, ἐφ' ὅσον ὑπάρχουν Ἕλληνες, ἡ παιδεία θὰ ἀποτελῆ τὴν κυριωτέραν αὐτῶν φροντίδα.

Ὁ Ἰωάννης Καποδίστριας, κατὰ τὴν σύντομον αὐτοῦ διακυβέρνησιν τῆς χώρας, ἴδρυσεν σημαντικὸν ἀριθμὸν σχολείων διότι ἐπίστευεν ὅτι ἡ ἐκπαίδευ-

σις τῶν Ἑλλήνων θὰ ἔδει νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τῆς νηπιακῆς ἡλικίας καὶ παρημέλησεν ἰσως, ὅπως πολλοὶ τὸν κατηγοροῦν, τὴν προσπάθειαν διὰ τὴν ἀνωτάτην παιδείαν. Εἰς τὸ τῆς Αἰγίνης κεντρικὸν σχολεῖον, τὸ ὁποῖον ἰδρυσεν οὗτος, ὡς πρότυπον διὰ τὴν μόρφωσιν διδασκάλων, μεταξὺ τῶν προσόφτων τὰ ὁποῖα ἀπαιτοῦντο ἀπὸ τοὺς ὑποψηφίους σπουδαστῆς, ἦτο καὶ τότε ἡ γνώσις μιᾶς ξένης γλώσσης. Τὸ ἐνδιαφέρον δὲ τοῦ Καποδιστριαίου ἦτο μέγα διὰ τὴν παιδείαν καὶ διώρισε ὑπουργόν, ἰδρύσας τὸ πρῶτον Ὑπουργεῖον «τῆς γραμματείας, ἐκκλησιαστικῶν καὶ δημοσίας Παιδείας», ὡς ὠνόμασε τοῦτο.

Ἄξιον προσοχῆς εἶναι ὅτι ἤδη ἀπὸ τοῦ 1824, τρία δηλαδὴ ἔτη μετὰ τὴν ἔναρξιν τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ γένους, ἐπιτροπὴ ἐκ πνευματικῶν ἀνδρῶν τῆς ἐποχῆς μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ἄνθιμον Γαζῆν, συνέταξε σχέδιον (ἂν θέλετε καταστατικὸν χάρτην, διὰ νὰ μεταχειρισθῶ τὴν σύγχρονον ἔκφρασιν) περὶ τῆς παιδείας, τὸ ὁποῖον ἀπεδέχθη ἡ τότε κυβέρνησις καὶ διὰ τοῦ ὁποῖου ἐργουθίζοντο πλείστα ὅσα προβλήματα τῆς παιδείας ἕως καὶ τὸ τῆς ἰδρύσεως Πανεπιστημίου.

Ἐκτοτε, πολλάκις ἐγένοντο σχέδια καὶ συζητήσεις διὰ τὴν ἰδρυσιν τοῦ ἀνωτάτου πνευματικοῦ ἰδρύματος τῆς χώρας μας. Ἀλλὰ καὶ αἱ δυσχέρεια ἦσαν πολλαί, ὕλικαί, πνευματικαὶ καὶ πολιτικά. Ἐπὶ τέλους τὸ 1837 μὲ τὸ ἰδρυτικὸν διάταγμα τῆς 22ας Ἀπριλίου ὀρίζεται ἡ ἔναρξις λειτουργίας τοῦ Ἀνωτάτου Ἐκπαιδευτικοῦ Ἰδρύματος τῆς χώρας ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν «Πανεπιστήμιον τοῦ Ὀθωνος», τὸ ὁποῖον ἀρχικῶς ἐστεγάσθη εἰς τὴν Πλάξαν, εἰς τοὺς πρόποδας τῆς Ἀκροπόλεως, εἰς τὸν οἶκον τοῦ Κλεάνθους. Ἀργότερον, περὶ τὸ 1850, δι' ἐράνων καὶ κυρίως διὰ τοῦ κληροδοτήματος τοῦ ἐκ Ρωσσίας ὁμογενοῦς Ἰωάννου Δόμπολη, στενοῦ φίλου τοῦ Καποδιστριαίου, δημιουργεῖται τὸ Ἐθνικὸν Πανεπιστήμιον μετωνομασθὲν ἀργότερον εἰς Ἐθνικὸν Καποδιστριακὸν Πανεπιστήμιον τῆς Ἑλλάδος.

Ἐὰν ἤθελον ὁμιλήσει διεξοδικῶς, διὰ τὸ πρῶτον πνευματικὸν ἴδρυμα τῆς χώρας μας καὶ τὴν ἱστορίαν του, θὰ κατεχρώμην τοῦ χρόνου σας. Θὰ ἀναφέρω ὁμῶς ἀπλῶς χρονολογικῶς τὴν ἰδρυσιν καὶ τῶν ἄλλων πνευματικῶν ἰδρυμάτων τῆς χώρας μας. Οὕτως ἰδρῦθησαν:

1) Τὸ 1843 τὸ Πολυτεχνεῖον, ὡς Σχολεῖον Τεχνῶν, λαβόν τὸ 1887 τὴν σημερινήν του μορφήν.

2) Τὸ 1920 ἡ Ἀνωτέρα Γεωπονικὴ Σχολή, ἣτις τὸ 1934 κατέστη ἀνωτάτη.

3) Τὸ 1920 ἡ Ἀνωτάτη Σχολὴ Ἐμπορικῶν Σπουδῶν, ἣτις τὸ 1926 ὠνομάσθη Ἀνωτάτη Σχολὴ Οἰκονομικῶν καὶ Ἐμπορικῶν Σπουδῶν.

4) Τὸ 1926 τὸ Πανεπιστήμιον Θεσσαλονίκης.

5) Τὸ 1936, ἡ Πάντειος, ὡς ἀνωτάτη σχολή, ἦτις προῆλθεν ἐκ τῆς Ἑταιρείας Ἐκπαιδευτικῆς Ἀναγεννήσεως.

Ἡ ἀνάγκη ἰδρύσεως καὶ ἄλλων ἀνωτάτων ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων ἦτο καταφανής. Διὰ τοῦτο τὸ 1958 ἐλειτούργησαν ὡς Ἀνώταται αἱ δύο Βιομηχανικαὶ Σχολαί, αἵτινες προκρίζοντο νὰ καλύψουν τὰς ἀνάγκας ἐπανδρώσεως τῶν ἐν ἀναπτύξει βιομηχανιῶν τῆς χώρας καὶ αἱ ὁποῖαι τὸ 1966 κατέστησαν Ν.Π.Δ.Δ.

Τὸ 1965 ἰδρύεται τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Ἰωαννίνων καὶ τὸ 1966 τὸ Πανεπιστήμιον τῶν Πατρῶν. Ἀφ' ἐτέρου ἔχομεν τὴν ἰδρυομένην καὶ ἄλλων μὴ ἐκπαιδευτικῶν ἰδρυμάτων, ὡς τοῦ Ἀστεροσκοπεῖου, τῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας, τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν κλπ.

Μετὰ τὴν ἰδρυομένην καὶ κατὰ τὴν λειτουργίαν τῶν ἀνωτάτων πνευματικῶν ἐκπαιδευτηρίων τῆς χώρας, ἀνεφύησαν πολλὰ προβλήματα ὡς πρὸς τὴν κανονικὴν λειτουργίαν αὐτῶν, ἦτοι προβλήματα κτερίων, προσωπικοῦ, συγγραμμάτων, ἐργαστηρίων καὶ πλείστον ἄλλων ἐλλείψεων, αἵτινες προεκάλλουν ἐβλόγους διαμαρτυρίας. Τὸ 1861 ἡ Ἐλευσίς διδασκικῶν χώρων ἦτο τοιαύτη, ὥστε ὁ πρόεδρος τοῦ Πανεπιστημίου Κ. Φρεαρίτης εἰς τὸν πρυτανικὸν λόγον του ἀναφέρει ὅτι ἐπὶ στέγῃ τῆς ἀνατολικῆς πλευρᾶς τοῦ κτερίου εἶναι ἐκ πανίου ἠσβεστωμένον. Ὡς πρὸς τὰ συγγράμματα, τὸ 1842 τὸ Πανεπιστήμιον αἰτεῖται τὴν συνδρομὴν τοῦ κράτους διὰ τὴν ἔκδοσιν τῶν συγγραμμάτων τῶν καθηγητῶν. Τὸ 1912 νομοθετεῖται ἡ ὑποχρεωτικὴ ἐντὸς τριῶν ἐτῶν, ὑπὸ τῶν καθηγητῶν, ἀπὸ τῆς ἐκλογῆς αὐτῶν ἔκδοσις τῶν συγγραμμάτων των. Διὰ τὴν δωρεὰν παιδείαν—τὴν ὁποίαν πρῶτος ὁ Πλάτων ἐφήρμοσεν εἰς τὴν Ἀκαδημίαν του, διότι κατὰ τὸν ἀνώνυμον διογράφον αὐτοῦ, ἐτὸ μὴ ἐπὶ μισθῷ διδάσκειν ἠθικὸν ὄν πρῶτος (ὁ Πλάτων) εὑρεν—τὸ 1833 ἀναφέρεται ἡ ἀναστολὴ τῆς καταβολῆς διδάκτρων εἰς τὸ Πανεπιστήμιον καὶ θῶς κατὰ καιροὺς ἀπὸ τοῦ 1844 ἕως τοῦ 1853, καταργοῦνται τὰ δίδακτρα, πάλιν ἐπαναφέρονται ταῦτα, ἵνα καταργηθῶσι ἐκ νέου. Ὅσον ἀφορᾷ τὸ διδασκικὸν προσωπικόν, συχνάκις ἐγένοντο προσπάθειαι διὰ τὴν ἀΐξιν τοῦ ἀριθμοῦ τῶν καθηγητῶν ἰδρῶν καὶ τοῦ βοηθητικοῦ διδασκικοῦ προσωπικοῦ, ὡς καὶ προσπάθειαι προσελκύσεως Ἑλλήνων ἐπιστημόνων τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἐλαβον ἐπίσης χώραν ἀπολίσεις καθηγητῶν (1882, 1905, 1910, 1926, 1935, 1968) ὡς καὶ ἐπαναδιορισμοί. Ἐγένοντο διαμαρτυρίαι διὰ τὴν γλῶσσαν, διὰ τὰς τμηματικὰς ἐξετάσεις, τὰς ὁποίας οἱ φοιτηταὶ (τὸ 1844) τὸ πρῶτον ἐπιμόνος ἐζήτουν νὰ ἐφαρμοσθοῦν, ἰδρύσεις φοιτητικῶν σωματείων (1912) καὶ καθορισμὸς ἐξεταστικῶν περιόδων ὡς καὶ ἐξαμηνίων (τὸ 1882).

Τὰ ἀνωτέρω προβλήματα, καίτοι εἶρον κατὰ καιροὺς τὴν λύσιν των,

ἐν τούτοις ἐξακολουθοῦν λόγῳ τῆς ἐξελίξεως τῆς παιδείας νὰ ὑφίστανται τόσον ἐν Ἑλλάδι ὅσον καὶ ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ. Παρὰ ταῦτα ἡ ἐκπαίδευσις συνεχίζει τὴν ἐξελικτικὴν καὶ μορφωτικὴν αὐτῆς πορείαν διὰ τῶν πνευματικῶν ἰδρυμάτων τῆς χώρας.

Καθ' ὅλον τὸ διάστημα τῆς ἱστορίας τῶν πνευματικῶν ἰδρυμάτων τῆς Ἑλλάδος, πολλοὶ ἐκ τῶν διδασκόντων καὶ διδασκομένων ἐν αὐτοῖς, καθηγῆται καὶ φοιτηταί, διεκρίθησαν ἐπανειλημμένως εἰς τὸν διεθνή πνευματικὸν καὶ ἐπιστημονικὸν κόσμον, ὡς καὶ διὰ τὴν μεγάλην προσφορὰν αὐτῶν εἰς τοὺς ἐκάστοτε ἐθνικοὺς ἀγῶνας. Τὸ 1863, καθηγῆται καὶ φοιτηταί τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, δασκάναις τοῦ πτωχοῦ πανεπιστημιακοῦ ταμείου, ὀργανοῦνται στρατιωτικῶς καὶ ἐνῶ συνεχίζουν τὰ μαθήματα καθ' ὅλην τὴν ἡμέραν, περιχωλοῦν τὰς νύκτας διὰ τὴν διαφύλαξιν τῆς δημοσίας τάξεως. Ἐξακόσιοι φοιτηταί μὲ ἐπακεφαλῆς τοὺς τότε καθηγητὰς Π. Καλλιγᾶν, Ε. Κόκκινον καὶ Κ. Παπαδάκην εἶχον δημιουργήσει τὴν ἐθνικὴν φάλαγγα διὰ νὰ προστατεύσουν τὴν χώραν ὑπενθυμιζόντες ἐκ νέου τὸν Ἱερὸν Λόγον.

Ἐπερᾶνω πάσης ἀμφιβολίας εἶναι τὸ ὅτι ἡ ἑλληνικὴ παιδεία ἀπετέλεσε καὶ ἀποτελεῖ συνεχῆ ἄλωσιν ἀπὸ τὴν ἀρχαιότητα μέχρι σήμερον καὶ ἐξακολουθεῖ νὰ ἐξελίσσεται ἀρρήκτως συνδεδεμένη μετὰ τοῦ ἔθνους.

Ἡ παιδεία ὑπὸ τὴν μορφὴν τῆς σχολικῆς καὶ τῆς πνευματικῆς ἐπιστημονικῆς μαθήσεως, ἔρχεται νὰ καλύψῃ συστηματικώτερον καὶ ταχύτερον τὴν ἔμφυτον ἔφεισιν τοῦ ἀνθρώπου πρὸς μάθσιν. Ἡ παιδεία, ὀργανωμένη κατὰ θαθμίδας καὶ ὀπλισμένη μὲ τὰς προηγουμένως κτηθείσας γνώσεις καὶ πείραν τῇ καθοδηγήσει τῶν διδασκόντων, καθιστᾶ τοὺς νέους ἱκανοὺς εἰς συντομώτερον χρόνον ν' ἀποκτήσουν τὰς γνώσεις, διὰ τὰς ὁποίας θὰ ἀπαιτεῖτο μακρὸς χρόνος, ἐὰν ἐπεχείρουν τοῦτο ἄνευ τῆς καθοδηγήσεως ταύτης. Ἐπὶ πλέον δὲ παρέχει τὴν δυνατότητα τῆς ὀρθῆς ἐκμαθήσεως καὶ τοῦ ἀκριβοῦς τρόπου διατυπώσεως τῶν ἐννοιῶν διὰ τῆς γλώσσης, ἣτις ἀποτελεῖ τὸ ἐθνικὸν γνώρισμα ἐκάστου λαοῦ. Ἰδιαιτέρας ἡ ἐκμάθησις τῆς ἑλληνικῆς γλώσσης, ἡ ὁποία εἶναι ἡ πλησιεστέρα γλωσσικὴ ἔκφρασις τῆς ἀνθρωπίνης σκέψεως, ἐξελισσομένη συνεχῶς παραμένει βασικῶς ἀναλλοίωτος ἀποδεικνύουσα οὕτω καὶ τὸ ἀδιάσπαστον τῆς συνεχείας τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι καὶ σήμερον.

Ἡ σύγχρονος ἑλληνικὴ γλῶσσα ἔχει τὸ πλούσιον λεξιλόγιον καὶ τὸ πλούσιον εἰς τὰς πολλὰς ἐγκλίσεις, χρόνους, τοὺς γραμματικοὺς τύπους, τὴν πλοκὴν εἰς τὴν σύνταξιν καὶ τὰς λοιπὰς ἀρετὰς τῆς ἀρχαίας γλώσσης, αἱ ὁποιαὶ ἀποδεικνύουν καὶ τὴν συνεχῆ ἐξέλιξιν αὐτῆς ἐκ τῆς ἀρχαίας γλώσσης. Μίαν δὲ ἐπὶ πλέον ἀπόδειξιν τῆς συνεχείας ἀποτελεῖ καὶ τὸ ὅτι, τὸ ἑλλη-

νικόν δίκαιον, καθ' ὅλον τὸ διάστημα, καθ' ὃ ἐκτείνεται ἡ ἱστορία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, οὐδέποτε ἔπαυσεν ὑφιστάμενον, οὐδ' ἀντικατεστήθη ὑπὸ τοῦ ρωμαϊκοῦ ἢ ἄλλου τινὸς δικαίου, ἀλλ' ἀείποτε διετήρησε τὴν ἰδίαν αὐτοῦ αὐτοτέλειαν ὡς καὶ ὁ λαὸς οὐ φέρει τὸ ὄνομα.

Εἶναι θεμελιώδης καὶ μεγίστης ἐπιστημονικῆς σημασίας ἡ παράδοσις καὶ ἡ συνέχεια τῆς ἑλληνικῆς παιδείας, διότι δι' αὐτῆς δὲν εἶναι μόνον τὰ πνευματικὰ καὶ ἄλλα ἔργα τὰ ὅποια ἐκληρονομήσαμεν ἐκ τῶν ἀρχαίων προγόνων μας, ὡς τὴν γλῶσσαν, ἢ καὶ τὸ αἰσθημα τῆς ἐθνικῆς ὑπερφανείας, ἀλλὰ κυρίως εἶναι ἡ ὑπεροχὴ καὶ ὀξύνοια ἣτις χαρακτηρίζει τὴν ἑλληνικὴν φυλὴν, ἡ ταχεῖα ἀντίληψις, ἡ ἰσχυρὰ μνήμη, ἡ μεγάλη παρατηρητικότης, τὸ σπινθηροβόλον πνεῦμα καὶ τέλος ἡ ἔφεσις πρὸς μάθησιν καὶ πάντα ταῦτα εἰς ποσοστὸν πολὺ μεγαλύτερον ἐν συγκρίσει πρὸς τοὺς ἄλλους λαούς. Αὐταὶ αἱ ἀρεταὶ εἶναι ἡ μεγάλη κληρονομία τῶν προγόνων ἡμῶν.

Ἔχει γίνεαι δεκτὸν ὅτι ἐπὶ τῆς ἐπιτυχοῦς ἀναπτύξεως καὶ καλλιέργειας τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου μεγίστην ἐπίδρασιν ἀσκεῖ ὁ ψυχικὸς παράγων αὐτοῦ. Ὁ δὲ ψυχικὸς παράγων ἐκδηλοῦται ὡς ἐνστικτὸν καὶ ὡς νόησις καὶ ὑφίσταται ἰσχυρὰν ἐπίδρασιν ὑπὸ τοῦ περιβάλλοντος. Πρωταρχικὸς θεβαίως παράγων εἶναι ἐπὶ τοῦ προκειμένου ἡ κληρονομικότης, δηλαδὴ ἡ ἰδιότης τῶν ἐμβίων ὄντων νὰ μεταδιδάξουν τοὺς χαρακτῆρας τῶν προγόνων εἰς τοὺς ἀπογόνους. Οὕτως αἱ λειτουργίαι τοῦ ἐγκεφάλου, ὡς ἔδρας τῆς νόησεως, ἐξαρτῶνται τὰ μέγιστα ἐκ τῶν ἀνωτέρω παραγόντων, δηλαδὴ τοῦ περιβάλλοντος καὶ τῆς κληρονομικότητος, καὶ ἐνισχύονται διὰ μακροχρονίου ἀσκήσεως, παρεχομένης διὰ τῆς παιδείας.

Ἡ σκέψις καὶ ἡ λειτουργία τοῦ ἐγκεφάλου εἶναι ἡ ἐνσυνείδητος ψυχικὴ θούλησις ἡ ὅποια κυριαρχεῖ καὶ ἐπὶ τῶν ἐνστικτίων, δι' ὃ καὶ ἀποτελεῖ τὸ διακριτικὸν γνώρισμα μεταξὺ ἀνθρώπων καὶ ζώων. Αὕτη ἐξικνεῖται ἐκ τῆς ἰκανότητος διακρίσεως καὶ συγκρίσεως ἀπλῶν ἐννοιῶν μέχρι τῆς διανοητικῆς ἐπεξεργασίας ὑψηλῶν ἐννοιῶν καὶ ἐκφράσεως αὐτῶν διὰ τοῦ γραπτοῦ καὶ προφορικοῦ λόγου. Ὁ βαθμὸς δὲ τῆς ψυχικῆς ἀναπτύξεως ἀνθρώπου τινὸς ἐξαρτᾶται ἐκ τοῦ βαθμοῦ τῆς κυριαρχίας τῆς σκέψεως αὐτοῦ ἐπὶ τῶν ἐνστικτίων.

Ἀπὸ τῆς ἀρχῆς τοῦ βίου τῶν πεπολιτισμένων ἀνθρώπων ἀνεφάνη ἡ ἀντίθεσις τῆς πνευματικῆς δυνάμεως πρὸς τὴν κτηνώδη βίαν. Αἱ πνευματικαὶ ἐνασχολήσεις καὶ ἐκδηλώσεις κατὰ τὴν ζωὴν τῶν ἀνθρώπων ἐπηρεάζονται, ὅσον οὐδεμία ἄλλη πράξις αὐτοῦ, ἐκ τῆς ἐπιβολῆς τῆς σκέψεως ἐπὶ τοῦ ἐνστικτοῦ.

Ἡ ἰκανότης ἐκάστου ἀτόμου πρὸς ἐπιστημονικὴν ἀνάπτυξιν κληρονομεῖ-

ται μὲν ὡς ἀνωτέρω ἐξετέθη, εἶναι ὁμοῦς ἐμφανῆς ἢ ὑπάρχουσα κολοσσιαία διαφορὰ ἰκανότητος μεταξὺ ἀτόμου διούντος εἰς περιβάλλον ἀρχηγόνου καταστάσεως καὶ ἀτόμου εὐρισκομένου εἰς περιβάλλον προηγμένης ἐπιστημονικῆς ἀναπτύξεως. Ἡ ἰκανότης τοῦ ἔγκεφάλου πρὸς ἐπιστημονικὴν ἐνασχόλησιν ἠδουκίμησεν διὰ τῆς ἐξελίξεως λόγῳ τῆς τοιαύτης ἐνασχολήσεως τῆς ἀσκουμένης ἐπὶ πολλοὺς αἰῶνας. Συνεπῶς καὶ ἡ σημερινὴ δξύνουα τῶν Ἑλλήνων καὶ ἡ εὐδοκίμησις τούτων εἰς τὰς ἐπιστήμας, ἴσον ἢ ἀποδοθῶν εἰς τὴν ὑπὸ τῶν προγόνων μακρὰν καλλιέργειαν τοῦ νοῦ, συντελοῦντος πρὸς τοῦτο καὶ τοῦ φυσικοῦ καὶ πολιτιστικοῦ περιβάλλοντος. Δεδομένου ὅτι ἐπιστημονικὴ νόησις εἶναι ἡ εἰδικότες τῆς ἐγκεφαλικῆς λειτουργίας πρὸς διερεύνησιν εἰς βάθος καὶ ἐρμηνείαν τῶν αἰτίων τῶν φαινομένων καὶ γεγονότων, καταφαίνεται ὅτι πρόκειται περὶ ἐντατικῆς καὶ πολυπλόκου διανοητικῆς ἐργασίας, ἀπαιτούσης καὶ ἰσχυρὰν μνήμην. Λίαν χαρακτηριστικὸς εἶναι ἐν προκειμένῳ ὁ ὀρισμὸς τοῦ Σωκράτους εἰς τὸν «Φαίδωνα» τοῦ Πλάτωνος: «Ἡμῖν ἡ μάθησις οὐκ ἄλλο τι ἢ ἀνάμνησις τυγχάνει οὕσα, καὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον ἀνάγκη που ἡμᾶς ἐν προτέρῳ τινὶ χρόνῳ μεμαθηκέναι ὃ νῦν ἀναμνησκόμεθα».

Μνήμη ὁμοῦς προκαλεῖται διὰ τῆς μεταβολῆς τὴν ὁποῖαν ὑφίστανται ὠρεσιμένα ἐγκεφαλικά κύτταρα ἐκ τῆς ἐπιδράσεως ἐρεθισμάτων μεταβιβαζομένων ἐκ τοῦ ἔξω κόσμου διὰ τῶν αἰσθητηρίων νεύρων, ἰδίως δὲ τῶν ὀπτικῶν καὶ ἀκουστικῶν ὀργάνων, καὶ ἥτις μεταβολὴ καθιστᾷ ἰκανά, καθ' ἕξιν, τὰ ἐν λόγῳ κύτταρα, ὅπως ἀναπαραγάγουν τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ὡσάκις παρακινήθωσιν πρὸς τοῦτο, εἴτε δι' ὁμοίου ἐρεθίσματος προκαλουμένου ἐκ τῶν ἔξω, εἴτε καὶ δι' ἐνδομύχου διεγέρσεως. Εἶναι ἄλλωστε γνωστὸν ὅτι ἡ μνήμη ἰσχυροποιεῖται διὰ τῆς πρὸς τοῦτο ἀσκήσεως καὶ ἐνισχύεται ἐκ τοῦ διαφέροντος, δηλαδὴ τῆς κυταροκλασίας. Ἡ ταχεῖα ἀντίληψις τῶν ἐννοιῶν ἢ ἄλλως ἢ καλουμένη δξύνουα ἥτις χαρακτηρίζει τὴν φυλὴν μας εἶναι ἡ ἐπιτηδεύουσις τοῦ ἐγκεφάλου κατὰ τὴν ὁποῖαν, ὅταν προκληθῇ ἐντύπωσις τις ἐκ τῶν ἔξω, παρατάσσει τὰς σχετικὰς πρὸς ταύτην ἀποταμειωμένας εἰς τὴν μνήμην εἰκόνας, παραλληλίζει τὴν νέαν πρὸς τὰς προηγουμένας καὶ προβαίνει ταχέως εἰς τὴν περὶ αὐτῆς κρίσιν.

Ἡ ἔμπνευσις ἀποτελοῦσα σημαντικὸν παράγοντα πρὸς πνευματικὴν παραγωγὴν εἶναι αὐτόματος κατασκευὴ σκέψεως καὶ ἔρχεται αὐθορμήτως καὶ ἀφηνιδίως. Ἄλλη ἰδιότης τοῦ νοῦ, ἀπαραίτητος διὰ τὴν ἐπιστημονικὴν ἐρευναν, εἶναι ἡ ἐπινοητικότης, δηλαδὴ ἡ ἐπιτυχῆς προώθησις τοῦ νοῦ εἰς τὴν ἀναζήτησιν καὶ κατάκτησιν τοῦ μὴ γνωστοῦ. Πρόκειται περὶ τῆς μᾶλλον προηγμένης λειτουργίας τοῦ ἀνθρωπίνου νοῦ, ὅποτε παρουσιάζει τὸν ἄνθρωπον ὑφόμενον ὑπεράνω τοῦ ἐπιπέδου τῆς κοινῆς ἀνθρωπίνης νοήσεως καὶ ἔχοντα τὴν σφραγίδα τῆς Θείας Δωρεᾶς τοῦ Πλάστου. Ἡ ἐπινοητικότης εἶναι ἀνεξάρτη-

τητος τῶν λοιπῶν νοητικῶν λειτουργιῶν τοῦ ἀνθρώπου, καθ' ὅσον δύναται νὰ ὑπάρξη ἀνεξαρτήτως τῆς μνήμης κλπ.

Ἡ ἐντατικὴ ἐπινοητικότης ἀτόμων πρὸς ὠρισμένην κατεύθυνσιν καθιστᾷ τὸ ἄτομον ἰδιοφυές (talent), ἐνῶ ἡ ὑπέρβασις τῶν ὁρίων τῆς νοητικῆς δυνάμεως εἰς περισσότερα εἶδη νοήσεως καθιστᾷ τὸ ἄτομον μεγαλοφυές (genie). Ἡ ἐπινοητικότης παρουσιάζεται εἰς ἐλάχιστα ἄτομα ἐκ τῆς ἀστικῆς τάξεως. Ἡ ἐπιστημονικὴ πρόοδος τὴν ὁποίαν προκαλοῦν τὰ μεγαλοφυᾶ αὐτὰ ἄτομα δὲν καθίσταται ἀντιληπτὴ εἰς τοὺς πολλούς. Ἀλλὰ καὶ ἡ προώθησις τῶν μεγαλοφυῶν σκέψεων ἐξαρτᾶται πάντοτε καὶ ἐκ τῆς ἐπιστημονικῆς συμβολῆς τῶν λοιπῶν ἐπιστημόνων, τῶν ὁποίων ἡ πρόοδος εἶναι μὲν μικρὰ ἀλλὰ σταθερά, καὶ εἰς πάντα ταῦτα συμβάλλει μέγας ἡ ἐκπαίδευσις.

Σκοπὸς συνελπῶς τῆς ἐκπαιδεύσεως εἶναι ἡ διαπαιδαγώγησις τῶν νέων ἀπὸ θεωρητικῆς καὶ πρακτικῆς ἀπόψεως καὶ ἐν γένει ἡ ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξις αὐτῶν, ὥστε νὰ καταστοῦν ἄτομα τὰ ὁποῖα νὰ δύνανται νὰ εὑροῖν τὴν χρυσοῦν τομὴν τῆς μεταξὺ τῶν ἀτομικῶν ἐπιθυμιῶν καὶ τῶν ἀπαιτήσεων τοῦ κοινωνικοῦ συνόλου καὶ ἡ ὁποία εἶναι τὸ διακριτικὸν γνώρισμα κάθε προηγμένης κοινωνίας.

— Πᾶς ἄνθρωπος ἐνέχει νοητικὴν ἱκανότητα πολὺ μεγαλυτέραν ἐκείνης ἣτις καταφαίνεται ἐκ τῆς παραγωγικῆς αὐτοῦ ἐργασίας καὶ πλουσιωτέραν ἐκείνης τὴν ὁποίαν αὐτὸς πιστεύει περὶ αὐτοῦ. Ἡ ἐνίσχυσις τῆς διανοητικῆς ἱκανότητος τοῦ ἀνθρώπου ἐπιτυγχάνεται διὰ τῆς συστηματικῆς ὑποβολῆς τοῦ νοῦ εἰς πνευματικὴν ἀσκήσιν καὶ ἐργασίαν καὶ διὰ τῆς ὀρθῆς διαπαιδαγωγήσεως καὶ μορφώσεως.

Γνωρίζομεν ὅτι, διὰ νὰ ζήσῃ ὁ ἄνθρωπος, ὀφείλει νὰ καταναλώσῃ τὸ μεγαλύτερον μέρος τῆς ζωῆς αὐτοῦ εἰς τὴν ἐργασίαν καὶ τοῦτο διότι διὰ τῆς ἐργασίας αἱ κοινωνίαι διαμορφοῦνται καὶ προάγονται. Ὅθεν ἡ οἰκογενειακὴ, ἡ σχολικὴ, ἡ πανεπιστημιακὴ καὶ ἡ ἐπαγγελματικὴ μόρφωσις δεόν νὰ προετοιμάζουσι καὶ κατευθύνουσι τοὺς νέους εἰς τὴν παραγωγικὴν ἐργασίαν.

Ὅπως ὅλαι αἱ μεγάλαι ἀξίαι τῆς ἀνθρωπότητος, τοιοντοτρόπως καὶ ἡ ἠθικὴ καὶ διανοητικὴ ἀνάπτυξις τῶν νέων ἀποτελεῖ πρόβλημα καὶ σήμερον, ὡς καὶ παλαιότερον, καὶ ἐπομένως ἀντικείμενον συζητήσεων καὶ ἐρευνῶν πρὸς ἐξεύρεσιν λύσεων, αἵτινες θὰ ἱκανοποιῶσιν τὰς ἐκάστοτε ἐμφανιζομένας καὶ διαμορφωμένας εἰς τὸ Κράτος κοινωνικὰς, οἰκονομικὰς καὶ ἐθνικὰς ἀνάγκας. Αἱ διαφωνίαι καὶ αἱ ἔριδες, αἱ ὁποῖαι ἐμφανίζονται ἐκάστοτε μεταξὺ διαφωνούντων ὡς πρὸς τὰς ἐνδεικνυόμενας μεταρρυθμίσεις ἢ τὴν συνέχισιν τῆς παραδόσεως διαταράσσουσι κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον τὴν ὁμαλὴν ἐξέλιξιν τῆς παιδείας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰς λύσεις αἱ ὁποῖαι προετάθησαν καὶ ἐν πολλοῖς ἐφηρημώθησαν εἰς ὠριμμένας χώρας, οὐδεὶς δύναται νὰ προειπῆ ἐὰν αὐταὶ θὰ ὀδηγήσων εἰς αἰσιον ἀποτέλεσμα καὶ πολὺ περισσότερον ἐὰν αὐταὶ δύνανται νὰ ἀποτελέσων ἐν καὶ μοναδικὸν πρότυπον πρὸς μίμησιν.

Τὰ πολλαπλᾶ προβλήματα τῆς παιδείας, ὡς ταῦτα ἐμφανίζονται σήμερον, θὰ ἦτο δυνατόν νὰ συνοψισθοῦν εἰς τρεῖς βασικὰ ὁμάδας, ἦτοι :

1. Προβλήματα ἀξιολογήσεως.
2. Προβλήματα δομῆς.
3. Προβλήματα μεθόδου.

Ἐἰς ἕκαστον τῶν προβλημάτων τούτων θὰ ἦτο δυνατόν νὰ δοθοῦν περισσότερα τῆς μιᾶς λύσεις.

Ἐὰν ἤθελον ἐρευνηθῆ ἀπὸ φιλοσοφικῆς ἀπόψεως τὰ ζητήματα τὰ ἀφορῶντα τὴν παιδείαν ἐν γένει, θὰ ἔπρεπε πρὸ πάσης ἐκπαιδευτικῆς μεταρρυθμίσεως νὰ ληφθῆ ὑπ' ὄψιν τί δύναται νὰ ἀναμείνη τις ἐκ τῆς μεταρρυθμίσεως ταύτης. τί δέον νὰ γίνῃ δεκτὸν ἐκ τῶν ἀναμενομένων ἀποτελεσμάτων αὐτῆς καὶ τί δέον νὰ διατηρηθῆ ἐκ τῶν προϋπαρχόντων τῆς μεταρρυθμίσεως. Εἰς πᾶσαν ὁμῶς μεταρρυθμιστικὴν προσπάθειαν δέον νὰ λαμβάνωνται ὑπ' ὄψιν ἡ κρατοῦσα παράδοσις, αἱ κεκτημένοι συνήθειαι καὶ αἱ ὑπάρχουσαι πράγματι δυνατότητες ὡς καὶ τὰ ἐπιτυχῆ ἀποτελέσματα τῶν ἐφαρμοσθέντων παιδαγωγικῶν συστημάτων.

Αἱ συζητήσεις, πολλάκις αἱ ἔριδες, αἱ ἐπιδιώξεις αἱ ὁποῖαι δημιουργοῦνται ἐκ μέρους τῶν φοιτητῶν ὡς καὶ ἐντὸς τοῦ πνευματικοῦ κόσμου δύνανται ἴσως νὰ προσθέσων νέον τι εἰς πᾶσαν ἐκπαιδευτικὴν μεταρρύθμισιν. Διότι δὲν πρέπει νὰ ἀγνοηθῆ ἐπὶ τοῦ προκειμένου ὅτι εἰς τὴν φύσιν ἐκάστου νέου καὶ ζῶντος ὀργανισμοῦ ἐνυπάρχει ἡ ἀνησυχία ἀντιμετωπίσεως τῶν προβλημάτων, ὡς καὶ ἡ ἀντίληψις ὅτι κάτι διάφορον καὶ νέον συμβαίνει εἰς αὐτόν. Καθῆκον ὅθεν τῶν ὠριμωτέρων εἶναι ἡ ἐπιδίωξις καὶ ἡ προσπάθεια πρὸς καθοδήγησιν καὶ διαπαιδαγώγησιν τῶν νέων ἐντὸς τῶν πλαισίων τοῦ ὀρθοῦ καὶ τῆς ἀνθρωπίνης ἀξιοπρεπείας. Τὴν θέσιν ἄλλωστε τῶν ὠριμωτέρων πολὺ ταχύτερον ἢ ὡς νομιῖται καταλαμβάνουν οἱ νέοι.

Ἄλλὰ τὸ βασικὸν εἶναι ὅτι ἡ ἐκπαίδευσις, ἡ ἑλληνικὴ παιδεία, ἐπιτελεῖ τὸν σκοπὸν τῆς καθ' ὃν χρόνον καλλιιεργεῖ εἰς τοὺς νέους ὅλας τὰς δημιουργικὰς καὶ πνευματικὰς ἰκανότητας μὲ τὰς ὁποίας διακρίνονται καὶ μὲ τὰς ὁποίας δύνανται νὰ θελιώσων, νὰ πλουτίσων ἀλλὰ καὶ νὰ κρίνουν τὰ ἐπιτεύγματα τῶν προηγουμένων γενεῶν. Ἄλλωστε νομιζομεν ὅτι ὁ ἀληθὴς σκοπὸς τῆς παιδείας σκέψεως, τῆς ὁποίας τὰ ἐφόδια μᾶς παρέχει ἡ μόρφωσις, δὲν εἶναι νὰ καθιστᾷ τὰ ἄτομα ἰκανὰ εἰς τὸ νὰ διαδέλπουν μακρύτερον τῆς ἐποχῆς

των, πράγμα τὸ ὁποῖον ἀνήκει εἰς τοὺς μεγαλοφυεῖς, ἀλλὰ νὰ παρέχη εἰς τὸν νοῦν τὴν ἰκανότητα νὰ δλέπη καθαρώτερον καὶ βαθύτερον τὰ σύγχρονα προβλήματα.

Εὐελπιστοῦμεν δὲ ὅτι ἡ διὰ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας παρεχομένη ἠθικὴ καὶ πνευματικὴ ἀνάπτυξις καθιστᾷ τοὺς τῶν Ἑλλήνων νέους κατὰ πάντα ἰκανοὺς.

Τιμὴ καὶ δόξα ἀνήκει εἰς τὸ ἀθάνατον ἐλληνικὸν πνεῦμα τὸ θαυμασίως ἐκπροσωπούμενον ὑπὸ τῆς ἐλληνικῆς παιδείας. Μέγα τὸ ἔργον καὶ αἰδῖος ἡ μνήμη τῶν ἐπιφανῶν καὶ τῶν ἀφανῶν διδασκάλων τοῦ γένους, οἵτινες διὰ μέσον τῶν αἰώνων διασώσαντες ἄσθεστον τὴν Θεῖαν Φλόγαν τοῦ Ἑλληνικοῦ Πνεύματος καὶ τῆς Ἐλευθερίας, ἐγένοντο οἱ πρωτοεργοὶ τοῦ ἱεροῦ ἀγῶνος τοῦ 1821 καὶ τῆς ἀναστάσεως τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους, δι' ὃ ἡμεῖς σήμερον πανηγυρίζομεν τὴν ἐπέτειον ταύτην.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. 'Ακαδημία 'Αθηνῶν: «Μνημεῖα τῆς 'Ελληνικῆς 'Ιστορίας». 1968, τόμ. Ε'.
2. *Alain*: «Propos sur l'Éducation». Paris 1972, ἔκδ. 15η.
3. 'Ανδριώτη Ν.: «Γλῶσσα καὶ Ἔθνος». Πρωτανικός λόγος. Θεσσαλονίκη 1968.
4. 'Ανθεμίδη 'Αχ.: «Τὰ Ἀνώτατα Ἐκπαιδευτικά Ἰδρύματα ἐν Ἑλλάδι ἀπὸ ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821». Θεσσαλονίκη 1968.
5. Βακαλοπούλου Α.: «Ἱστορία τῆς Μακεδονίας 1354 - 1833». Θεσσαλονίκη 1969.
6. Γκίνη Δ. - Μέξα Β.: «Ἑλληνικὴ διδλωγραφία 1800 - 1863». Ἀθήναι 1939, τόμ. Α'.
7. Εὐαγγελίδου Τρ.: «Ἡ Παιδεία ἐπὶ Τουρκοκρατίας». Ἀθήναι 1936.
8. *Giscard d'Estaing*: «Education et Civilisation». Paris 1971, ed. Fayard.
9. *Goedeke K.*: «Goethes Leben und Schriften». Leipzig 1874, σελ. 518.
10. *Jeager W.*: «Παιδεία». Ἀθήναι 1971, ἔκδοσις 3η.
11. 'Ισηρόνη Α.: «Ἱστορία τῆς Παιδείας». Ἀθήναι 1964, ἔκδ. 2α.
12. Κοκκῶνη Ι.: «Περὶ πολιτειῶν». Paris 1828 - 1836, τόμ. Α'.
13. Μαμουκά 'Αν.: «Τὰ κατὰ τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος». Πειραιεὺς - Ἀθήναι 1839 - 1852.
14. Μαρκεζίνη Σπ.: «Πολιτικὴ Ἱστορία τῆς Νεωτέρας Ἑλλάδος». Ἀθήναι 1966, τόμ. Α', Β'.
15. Πανταζοπούλου Ν.: «Τὸ διὰ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 θεσπισθὲν δίκαιον καὶ οἱ Ἕλληνες Νομικοί». Ἀρμενόπουλος 1972.
16. Παπινούτσου Ε.: «Ἀγῶνες καὶ Ἀγωνία γιὰ τὴν Παιδεία». Ἴκαρος 1965.
17. Παπαπάνου Κ.: «Ἱστορία τῆς Ἀνωτάτης μας Ἐκπαιδεύσεως». Χρονικό. Ἀθήναι 1970.
18. Παρίση Στ.: «Ἀνωτέρα καὶ Μέση Ἐκπαίδευσις». Ἀθήναι 1884.
19. Παπαρηγητιοπούλου Κ.: «Ἱστορία τοῦ Ἑλληνικοῦ Ἔθνους». Τόμ. Α', Γ', Δ'.
20. Πρακτικά Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, 1930 - 1937.
21. Τρικοῦπη Σπ.: «Ἱστορία τῆς Ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως», Λονδίνον 1862.